

FŐISPÁN VAGY MEGYEFŐNÖK? – A MEGYEI HIVATALI ELŐLJÁRÓK MEGNEVEZÉSÉNEK VITÁI A NEOABSZOLUTIZMUS ÁLLAMSZERVEZŐ MUNKÁJÁBAN

SZABÓ MÁTYÁS

Az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport (ELKH) blogja

A SZERZŐ:

SZABÓ MÁTYÁS

TANÁRSÉGÉD

(NKE ÁLLAMTUDOMÁNYI ÉS
NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK KAR,
ÁLLAM- ÉS JOGTÖRTÉNETI
TANSZÉK)

SZABO.MATYAS@UNI-NKE.HU

2022. november 28.

Magyarország területi igazgatását illetően az idei évben kiemelt sajtófigyelem irányult a főispán és vármegye megnevezésekre. Míg az 1990. évi LXV. törvény tervezete¹ és vitája, vagy az Alaptörvény kidolgozása során csak elvben merült fel a történelmi fogalom bevezetése, addig a 2022. évi XXIV. törvény a kormány megbízott megnevezését ténylegesen főispánra módosította. Ezzel ismét felszínre kerültek a kormányzat területi megbízottjainak megnevezését érintő történelmi viták, annak ellenére is, hogy a módosító törvény az állam hivatali működésére gyakorlati jelentőséggel nem bír, intézményes változást nem hoz.

Az újabb viták apropójából ebben a bejegyzésben a neoabszolutizmus államszervező munkálatait és tárgyalásait mutatom be az ideiglenes (provizórium) és végleges

szervezés (definitívum) közötti átmenetben, különösen a cs. kir. szervező bizottságok dilemmáit a megyei előljárók megnevezése kapcsán.

A neoabszolutizmus közigazgatási reformjai

A területi igazgatásra is kiterjedő átfogó és egységes polgári hivatalok kialakítására elsőként a neoabszolutizmus alatt került sor Magyarországon.² A császári hatalom az 1849. március 4-én kiadott Olmützi Alkotmány alapján elválasztotta a közigazgatást az igazságszolgáltatástól, modern bürokratikus hivatalrendszer hozott létre. Az ideiglenes szervezet (1850-1853) szabályait az 1849. október 25-i belügyi rendelet (RGBI. 1849/434.) határozta meg, amely egyúttal a belügyi hatáskörbe tartozó ügyek gyors és pontos intézését a kerületekben, megyékben és járásokban az illetékes biztosok egyszemélyes felelőssége alá helyezte (§14.).

Ferenc József 1851. augusztus 20-i legfelsőbb kabinetiratában elrendelte az Olmützi Alkotmány elveinek felülvizsgálatát, és 1851. augusztus 20-i legfelsőbb kéziratával a Birodalmi Tanácsban egy szervező bizottságot (Reichsrat Organisations-Comité) hozott létre.³ A császár e bizottság tárgyalásai alapján adta ki az 1851. december 31-i pátensek (Szilveszteri Pátens), majd azok végrehajtására egy 37 pontból álló kabinetiratban szólította fel Felix Schwarzenberg miniszterelnököt.⁴

A szervezőbizottságok

A Szilveszteri Pátens elveinek végrehajtási módjait 1852-től a Reichsrat Szervező Bizottsága (Organisationskommission), illetve az egyes koronatarományokban speciális bizottságok (Spezial- vagy Landesorganisationskommission) végezték, egyúttal tárgyalták a politikai hivatalok és bíróságok felállításának kérdéseit.

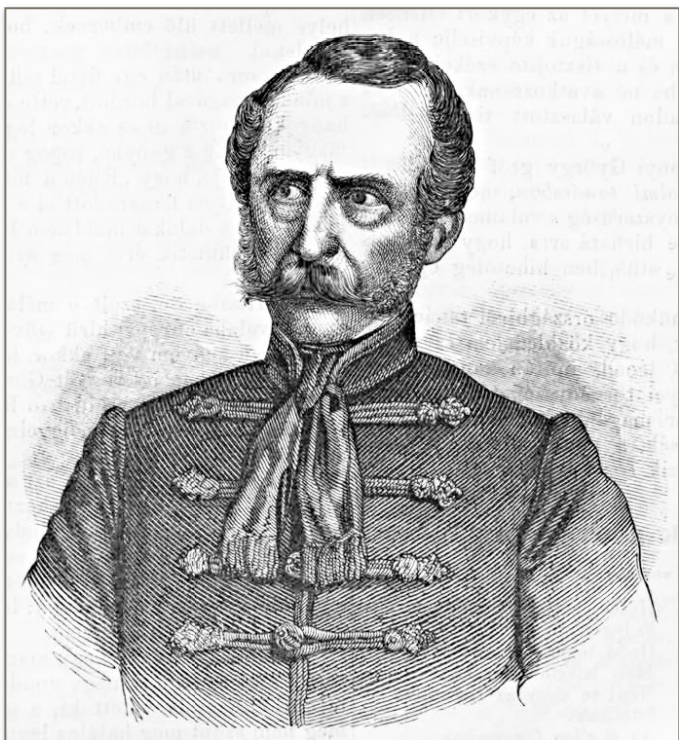
Karl von Kübeck a bécsi szervezőbizottság elnöke 1853. január 10-én részletelte a bizottság tagjainak (Franz von Krieg, a Reichsrat elnöke, Nobert von Purkhart tanácsos, Philip von Krauss pénzügyminiszter, Antonio Salvotti tanácsos, Anton Haimberger titkos tanácsos) a magyarországi szervezőbizottság 1852. évi munkálatainak eredményeit.⁵

A magyar bizottság tagjai Geringer Károly helytartó, Hauer István soproni kerületi biztos, Cziráky János kerületi biztos, a bécsi Legfőbb Ítéltő és Semmítőszék magyar osztályának elnöke, Vághy Ferenc a bécsi legfőbb törvényszék bírája, valamint Apponyi György egykori magyar kancellár voltak, és főleg Apponyi vezetésével az 1848 előtti állapotok visszaállítását célozták.

A megyei előljárók megnevezésének kérdése

A magyarországi szervezőbizottság átfogóan tárgyalta az új államszervező reformok állását, kihívásait és a Szilveszteri Pátensben meghatározott egységállam

kialakítására irányuló utasítások végrehajtását.

A tárgyalásokról Purkhart tanácsos egy négy fejezetből álló terjedelmes

jelentést készített.⁶ Ebből kitűnik, hogy Apponyi már a megyehatóságok kérdését megelőzően általában (a választások és a kongregációk kivételével) az 1848 előtti intézmények visszaállítását javasolta. Cziráky azonban felhívta a figyelmet, hogy ez a Szilveszteri Pátensben lefektetett alapelvekbe (ld. 4. lábjegyzet) és a már fennálló új hivatali viszonyokba ütközne.⁷

A megyei előljárók megnevezéséről szóló tárgyalásra a bizottság

9. ülésén, 1852. február 17-én került sor. Elsőként Hauer szólalt fel Apponyi törekvései ellen. Hauer kitarított a megyei előljáró (Komitats-Vorstand) fenntartása mellett, szerinte a főispán tisztség névlegessé, üres külsőséggé

vált. Vághy hozzátette, hogy a magyar közgondolkodásban a főispán mellé olyan mellékfogalmak társulnak, amelyek az új államrendszerrel összeegyeztethetetlenek. Geringer szerint a megyebéliek emlékeztetésében inkább az alispánnal való viszony él, hiszen a főispán ritkán tartózkodott a megyében.

Cziráky rávilágított, hogy a főispánok magas állami

hivatalokat is betöltöttek, ami szintén fogalmi zavarokhoz vezethet. Később azonban hozzátette, hogy éppen a régi főispánok rangja és tekintélye az, ami az új hivatalok éléről hiányzik. Cziráky hivatkozott Horvátországra és Szlavóniára is, ahol a megnevezés megmaradt. Apponyi konzervatívabb javaslatot tett: a főispáni tisztséget és a megyei hivatalnoki állásokat is birtokos nemesekkel töltötte volna be, a főispánok részére magas fizetést

javasolt, amit Hauer az államadósság miatt elutasított. Majd Purkhart volt kénytelen hosszas történeti elemzésbe bocsátkozni a főispáni tisztségről, amelyet a magyar állammal egyidősnek ítélt és a német Gaugrafokhoz hasonlított. Purkhart is úgy vélte, hogy a főispán megnevezés rangja és fénye a megyei előljárók tekintélyét szolgálná. Reagálva Czirákyra azonban attól tartott, hogy a történelmi emlékezet könnyen áttörhet ezen az egy tisztségen, és visszaszólíthatná a többi régi nemesi intézményt, ami az ország kormányzását mindig ellehetetlenítette. Purkhart szintén felvetette, hogy az esztergomi érsek, vagy olyan jelentős famíliák, mint a Nádasdyak, Pálffyak, Esterházyak, Révayak, valamint a Schönborn és az Erdődy családok korábbi örökös főispáni címei szintén feszültségekhez vezethetnek.⁸

A bizottság a történeti emlékeztőtől és politikai zavaroktól tartva, illetve azon megfontolásból, hogy a főispánhoz illeszthető hivatal az új állami szervezetben nem áll fenn, végül a „Megyei Fönök” megnevezés mellett döntött.⁹ A véglegesnek szánt államszervezet (definitívum) időszakában is (1854-1860) a megyefönök volt használatban, míg a főispán megnevezés az 1860. évi Októberi Diplomát követően tért vissza a gyakorlatba, polgári hivatallá formálására pedig a kiegyezést követően került sor.

Hivatkozások:

¹ Országgyűlési Irományok 1990/135. „Törvényjavaslat a helyi önkormányzatokról”. Forrás: <https://dlib.ogyk.hu/webclient/DeliveryManager?>

pid=535530&custom_att_2=direct

² A neoabszolutizmus reformjairól ld. Deák Ágnes: Polgári Átalakulás és neoabszolutizmus. In: Romsics Ignác (főszerk.): Magyarország története 15. Kossuth Kiadó, Budapest, 2009. 37-45. p.

³ OeStA/AVA Nachlässe AN Hye 13.3. (Aufzeichnungen zu Reichsrat und Staatsrat).

⁴ Grundsätze für organische Einrichtungen in den Kronländern des österreichischen Kaiserstaates. Ld. Edmund Bernatzik: Die österreichischen Verfassungsgesetze mit Erläuterungen. Manz'sche k.u.k. Hof-Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1911. 210-216. p.

⁵ OeStA/HHStA KA Reichsrat Organisationskommission 3. 49. 2. Beilage.

⁶ OeStA/HHStA KA Reichsrat Organisationskommission 3. 49. 3-4. Beilagen.

⁷ OeStA/HHStA KA Reichsrat Organisationskommission 3. 49. 4. Beilage.

⁸ Uo.

⁹ Uo.

Képek elérhetősége:

1. oldal: A „Bach-huszárok” egyenruhájának a terve https://hu.wikibooks.org/wiki/Fajl:A_„Bach-huszárok”_egyenruhájának_a_terve.jpg 2022. november 28.

2. oldal: gróf Apponyi György (1808-1899) [https://hu.wikipedia.org/wiki/Apponyi_György_\(főkancellár\)#/media/Fajl:Apponyi_György_VU.jpg](https://hu.wikipedia.org/wiki/Apponyi_György_(főkancellár)#/media/Fajl:Apponyi_György_VU.jpg) 2022. november 28.